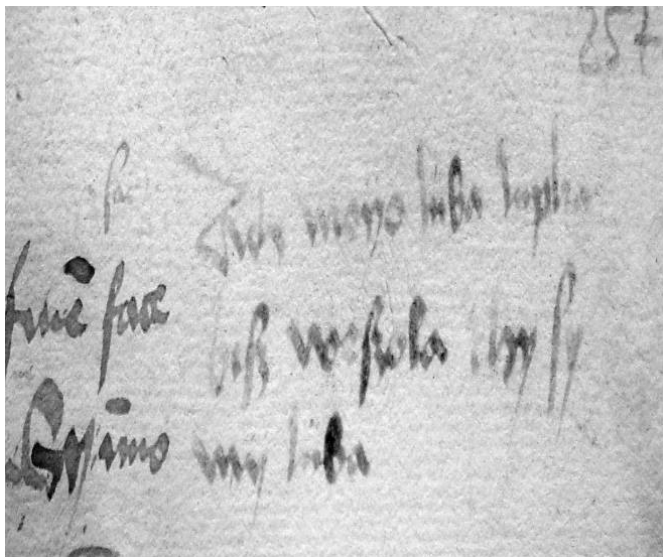

Edward Wornar

Dodawk k serbskej sadze z lěta 1510

Před někotrymi lětami je sobudźělačer centruma za rukopisy Lipšćanskeje uniwersity w rukopisu z lěta 1510 w marginalijach nadešoł sadu, kotruž měješe za serbsku. Tuž so wón tehdy na mnje wobroći; móžach jeho hypotezu wobkrućić, štož rěkaše zdomom, zo mějachmy najstaršu serbsku sadu před sobu. Namakanka je so tehdy w Zhorjelcu zjawnje předstajila a tež w Lětopisu w nastawku interpretowała (WORNAR 2011).

Při wužiwanju wjetšeho powjetsjenja, hač je so wotčišćalo w přnim tutomu zapiskej wěnowanym nastawku (WORNAR 2011), zwěsći so, zo dyrbi so tam podate čitanje sady

Ach moyo luba lupka / biß weßola thy fy / my luba

tróšku modifikować, dokelž njehodźachu so w tehdy wužiwanym hubjeńšim rozpušćenju diakritiske znamješka spóznać: W slowje *luba* piše so wobaj razaj *ü*, nic *u*, a tež *y* ma na dwěmaj měštnomaj dypkaj, tak zo dóstanjemy

Ach moÿo lüba lupka / biß weßola thy fy / mü lüba

Interpretujemy tutej *ü* jako scěwk pospyta, palatalizowane *l* w pismje reprezentować. Kaž prjedy zwěścene, bě pisar sady Němc (WORNAR 2011: 136 sc.), a tuž bě jemu tutón zwuk cuzy. Zložkowa harmonija pak wjedže k tomu, zo so dla palatalizowaneho *l* tež slědowacy wokal artikulatorisce tróšku dopředka přesunje, potajkim do směra ně. *ü*. Dokelž běše jeho serbskemu informantej palatalnosć *l* systemowje relewantna (a wón je *u* dla pozicije tróšku na *ü* přesunyl), drje je wón pisarjej (kiž je wěsće sadu swojemu informantej wospjetował, wšak dyrbješe ju zwučować, dokelž chcyše ju swojej holcy prajić) sadu wjacekróć prajił a jeho z wěstosću tež korigował, hdyž je spytał ju wospje-

tować. Můžeme za to měć, zo je zapisowar sady při kedźbliwym sluchanju z němčiny znaty zwuk *ü* słyšał a wurjekował a při tym swoje *l* trochu palatalizował.

W słowje *lupka* žane *ü* njenamakamy, hačrunjež běše *l* z wulkej prawdžepodobnosću tež tu palatalizowane. Můžeme pak za to měć, zo bě wokal w *lupka* krótsi hač w *lůba*, a to z dweju fonetiskeju přičinow:

1. Wokale su před spěwnymi konsonantami tendencialnje dlěše hač před njespěwnymi. To hodži so jako asimilacija w šěršim zmysle interpretować, dokož je vibracija hłosowkow na jednym boku přiznak wšitkich wokalow, ale wona faluje pola njespěwnych konsonantow. Tutón zjaw je znaty jako *allophonic vowel lengthening*, přiř. ASHBY 2011: 104 scć., LADEFOGED & JOHNSON 2011: 100 sc. a wosebje PYCHA 2008 25 sc. ¹ Wotpowědne přepytowanje na bazy serbskeho materiala hišće faluje: NOVOTNÁ-HŮRKOVÁ (1796: 13) řeči jenož wo wliwje palatalizowanych konsonantow na dołhosć wokała, a JOCZ 2011 (wosebje 187 scć.) so wobmjzjuje na intrinsisku dołhosć wokalowych fonemow a wliw přizwuka na kwantitu.
2. Wokale su w zawrjenych zlůžkach tendencialnje krótsje hač we wotewrjenych zlůžkach.

Krótkje wokale pak su tež bóle centralizowane hač dołhe. Tuž je pisar sady najskerje fonetiski rozdźěl w realizacijomaj fonema /u/ w słowomaj /luba/ a /lubka/ słyšał a takle zapisał.

Mjenje jasny je pad *mŷ*, dokož so pismik w tutej formje jenož jónu za *y* jewi. Namakamy samsny pismik tež bjez diakritikuma, a to w předchadźacymaj słowomaj *thy* a *fy*, w kotrymajž steji wón za džensniše *y*. W tutej funkciji (za džensniše *y*) pak jewi so tež pismik *i* (*biß* = *byž*), jednozmyslny zwuk [i] pak so w našim pomniku njenamaka. Můžeme tuž jenož spekulować, hač je zapisowar rozdźěl mjez [y] w *thy* a *fy* na jednym boku a [ě] abo snano hišće [i] ² na druhim boku z rozeznawanjom mjez *y* a *ŷ* zwuraznić spytał. Cyle prawdže njepodobne wšak so to njezda hladajo na to, zo so ze samsnym diakritiskim znamješkom samsna fonetiska opozicija (palatalnosć : njepalatalnosć předchadźaceho konsonanta, kotraž so na artikulaciske městno wokała wuskutkuje) zwuraznja.

Do tutoho wobrazu wótromyslneho wobkedźbowanja přez zapisowarja sady so po zdaću njehodži naspomnjene pisanje *i* w *biß*, dokož by so tež tu móhło *y* pisać. Ale kwalita wokała *i* je w němčinje na kwantitu wjazana, tak zo njeje pisar snano [i] a [y] w *byž*, *ty*, *sy* jako wšelakej začuwał.

Zjimajo hodži so rjec, zo pokazuja tute dotal njespóznate diakritiske znamješka na to, zo je informant palatalnosć konsonantow jasnje artikulował, štož so w pozdźišich, wjetšich serbskich pomnikach dolhi čas tak njewotblyšcuje. (Hakle Swětlík je palatalnosć konsekwentnje poznamjenil.) Runje tak zajimawa pak je kmanosć pisarja sady, zo je tute nadrobnosće pytnyl. Jako rodženy Němc pak je wón je po němskim fonemowym

¹ Wutrobný džak Ninje Topintzi za tute pokiwy.

² Historisce wočakowany datiw *mi* je so w delnjoserbšćinje hižo zahe počal pozhubjować. W materialu SRA je so jenož za Rogow zapisał (SRA 12: 92 a karta č. 22). „Die Akkusativform *mě* (<**mę*), dann auch *mje* (mit Senkung von *ě* zu *'e*), hat wohl schon vor dem 16. Jh. die Form *mi* aus dem Dativ verdrängt. Sie ist [...] nur bei Moller noch belegt, doch schon neben *mě*.“ (SRA 12: 94) Za čas tutoho pomnika pak njemůžeme wuzamknýć, zo je starša forma hišće žiwa. Podobnje smy argumentowali při wuhódnocanju formy *wesbela* (WORNAR 2011: 136).

systemje interpretował, hdžež je palatalnosć konsonantow alofoniski zjaw, zawinjeny wot wokalowych fonemow.

Literatura

- [ASHBY 2011] PATRICIA ASHBY, *Understanding phonetics*, London: Hodder Education 2011
- [JOCZ 2011] LECHOSLAW JOCZ, *Wokalowy system hornjoserbskeje rěče přitomnosće*, Szczecin: VOLUMINA.PL 2011
- [LADEFOGED & JOHNSON 2011] PETER LADEFOGED & KEITH JOHNSON, *A course in Phonetics*. 6th ed., Stamford CT: Cengage Learning 2011
- [NOVOTNÁ-HŮRKOVÁ 1976] JIŘINA NOVOTNÁ-HŮRKOVÁ, *Výzkum zvukové stránky hornolužické srbštiny*. *Vokalismus*, w: *Lětopis A* 23 (1976) 1, 5–28
- [PYCHA 2008] ANNE PYCHA, *Morphological Sources of Phonological Length*, Berkeley: University of California 2008, http://linguistics.berkeley.edu/dissertations/Pycha_dissertation_2008.pdf (20. 5. 2014)
- [SRA 12] *Serbski rěčny atlas 12. Sorbischer Sprachatlas 12. Morphologie. Die Flexion der Adjektive, Pronomen und Verben / bearbeitet von H. FASSKE*, Bautzen: VEB Domowina-Verlag 1988
- [WORNAR 2011] EDWARD WORNAR, *Serbska sada w rukopisnej zběrce z lěta 1510*, w: *Lětopis* 58 (2011) 2, 135–137